

ANAYASA YARGISI BAĞLAMINDA RADBRUCH'UN KURAMININ FAYDASI/ZARARI

Kemal KUL¹
Mali Hizmetler Uzmanı

GİRİŞ

Alman filozofu Radbruch, olan ile olması gerekenin birbirinden kesin çizgileri ile ayrılması gerektiğini söylemiştir. Haklı olanın ise, ancak gerçekliğin gözlemlenmesi ve algılanması yoluyla tespit edilebileceğini ileri sürmüştür.

Radbruch'un felsefesini doğru anlayabilmek için düşünce sistemini oluşturduğu iki ayrı dönemin birbirinden ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ona göre, adalet kavramı belirgin bir kavram değildir. Adaletin amacı eşit durumda olanlara eşit² farklı durumda olanlara ise³ farklı muamele yapılmasıdır. Fakat adaletin uygulanması için eşitliğin ölçüsünün ne olması gerektiğinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca eşit muamele ile farklı durumda olanlara farklı muamele şeklinin saptanması gerekmektedir.

Hukukun içeriğinin anlaşılması için hukuki uygunluğun ne olduğunun bilinmesi de önem arz etmektedir. Bu nedenle, hukuki bir düzenlemenin hukuki uygunluğunun açık ve net olarak tespit edilmesi gerekir.

Adalet hukukun şekli ile ilgileniyorken, uygunluk hukukun içeriği ile ilgilenmektedir. Bu anlamda, hukukun ve devletin amaçlarının ayrılamayacağını savunmaktadır.

Radbruch'un düşüncesinin iki aşamada oluştuğunu söyleyebiliriz. İlk aşama İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemdir. Bu dönemde Radbruch, pozitif hukukun mutlak surette uygulanmasından yana ve önceliğini hukuki güvenlik ve kesinliğe vermiştir. Yani hukuk kurallarının adaletsiz veya genel hukuk prensiplerine uygun olup olmadığına bakılmaksızın uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

---

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi. kemalkul5@gmail.com

² Şanlı, Denizer, İki Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Eşitlik, Ankara Barosu Dergisi, S.2, Ankara 2009, s.134.

³ Şanlı, (a.g.m), s.134.

İkinci aşama ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki düşünceleridir. Bu dönemde ise, Almanya'daki uygulamaları gördükten sonra ilk aşamadaki düşüncelerinden vazgeçmiştir. Daha önce savunmuş olduğu hukuki kesinlik ve güvenlik fikrini yumuşatmıştır. Kısaca artık hukuk kurallarının salt hukuk normu olması nedeniyle uygulanması fikrinden uzaklaşmıştır. Yani hukuk kuralı sadece norm olduğu için uygulanmayı hak etmemektedir. Hukuk kurallarının adaleti sağlama amacına hizmet etmesi gerektiğini, ülkede hukuki güvenliği ve adaleti sağlaması gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca hukuk kuralının adaleti sağlamada yetersiz kalması ve ağır insan hakları ihlallerine yol açması durumunda ülkede adaletsizlik tahammül edilemez bir noktaya gelecektir. Bu nedenle, adaletsizlik getiren normların salt norm olması nedeniyle uygulanmaması gerektiğini ve bunlara bir sınırlama getirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Böylece pozitif hukuk kurallarından daha çok hukukun genel prensiplerinin önemsenmesi ve adaletin sağlanması üzerinde durulmalıdır demiştir. Onun tabiri ile hukuk sırf hukuk olması nedeniyle uygulama alanı bulmaz, eğer hukuk kuralları adaletsizliğe neden oluyorsa sınırlandırılmalıdır. Adaletsizliğe yol açan hukuk normlarını uygulayanların sorumluluk altında kalacağını belirtmektedir. Adaletsizliğe yol açan hukuk normları dikkate alınmamalıdır.

Bu çalışmada, Radbruch'un kuramının ne olduğu, bu kuramın faydaları ile zararları, kuramın yargı kararlarına yansımaları ile Türk Anayasa Mahkemesi'nin bu kurama dayanarak almış olduğu örnek kararlara değinilecektir. Son olarak da Radbruch'un kuramının genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

1- RADBRUCH'UN KURAMI

Gustav Lambert Radbruch'un Kuramı, pozitif hukukun ortaya çıkardığı yasal adaletin, olması gereken adalete uygun olup olmadığını incelemektedir. Radbruch bu kuramında, pozitif hukukun emredici yapısı nedeniyle adaletin sağlanamamasına göz yumulmasını hukukçunun trajedisi olarak adlandırmıştır.

Radbruch, Hukukta Bilgelik Dolu Sözler yapıtında önemli ve çarpıcı bir ifade kullanmıştır:⁴

"Hukukun otoritatif buyruğuna kendi hukuk duygusunu feda etmek; yalnızca hukuka uygun olanın ne olduğunu sormak ve asla onun adaletli olup olmadığına bakmama; adalet sevgisi olmaksızın zevkle yürütülemeyecek bir meslekte belki de adaletsizliğe hizmet etmek: Bu hukukçunun ödevi ve trajedisidir." Radbruch'un bu sözleri halen önemini korumaktadır.

1.1 Radbruch Kuramının Parçaları

Pozitif hukukun emredici yapısı sebebiyle, adaletin sağlanamamasına göz yumulmasını hukukçunun trajedisi olarak adlandıran Radbruch, pozitif hukukun uygulanması adalete göre önceliklidir dese de gerektiği zaman pozitif hukukun uygulanmasını kısıtlamak gerektiğini ifade etmektedir. Bu kısıtlamalar;

- 1- Tahammül edilemezlik ve
- 2- Yadsıma/inkar olmak üzere iki tanedir.

Bu iki sınırlandırma aynı zamanda Radbruch kuramının parçaları olarak adlandırılmaktadır.

1.1.1 Tahammül Edilemezlik

Adaletten uzaklaşmak katlanamaz boyuta ulaştığında yasa, adalete boyun eğmek zorunda kalacak ve geçersiz hale gelecektir. 1947'de yayımlanan Radbruch Kuramının birinci parçasını kendisi şöyle ifade etmektedir:⁵

⁴ Radbruch, Gustav, Hukukta Bilgelik Dolu Sözler, Çev: Vecdi Aral, İstanbul, 2008, s.28; aktaran, Metin Sevtap/Heper, Altan, s. 28

⁵ Kühl, Kristian/Ozansü, Mehmet Cemil, "Radbruch Formülü", İÜHFİM, C. LXX, S: 1,2012, s. 372-373.

"Adalet ve hukuk güvenliği arasındaki çelişki şu usulle çözülebilir olmalıdır: meriyet ve iktidarla güvence altına alınmış pozitif hukuk, içerik bakımından gayri adil ve amaca namünasip olsa bile, yine de öncelikli olmalıdır; zira pozitif yasanın adaletle olan çelişkisi o denli tahammül edilmez bir ölçüye ulaştığında, kanun da artık doğru olmayan "hukuk" olarak adalete boyun eğmek durumunda kalacaktır."

1.1.2 Yadsıma/İnkâr

Yasama faaliyetlerinde adaletin temeli olan eşitliğin, bilinçli bir şekilde inkâr edilmesi durumunda pozitif hukuk hükümsüz hale gelecektir. Radbruch, kuramının ikinci parçası olan inkâr/yadsımayı da şöyle açıklamaktadır.⁶

"Adaletin çekirdeğini oluşturan eşitliğin pozitif hukuk düzenlemeleri sırasında bilinçli olarak inkâr edilmesi durumunda, kanun sadece "doğru olmayan hukuk" olarak kalmaz bundan fazlasıyla hukuki tabiatından da yoksun kalır. Çünkü hukuku, evet pozitif hukuku da, kendi anlamını adalete hizmet etmek noktasında bulabilecek olan bir düzen şekilde tanımlamaktan başka yol yoktur."

Yine Radbruch, Beş Dakikada Hukuk Felsefesi isimli yapıtında yadsımayı şu şekilde açıklamıştır:⁷

"Yasalar adalet istencini bilinçli olarak yadsıyorsa, örneğin; İnsan Haklarını sağlamakta keyfilik içeriyor ve yetersiz kalıyorsa, o zaman bu yasaların geçerliliği yoktur, o zaman halk bunlara itaat borçlu değildir, o zaman hukukçular da kendilerinde, bu yasaların hukukilik karakterinin bulunmadığını söylemek cesaretini bulmalıdır"

Radbruch'a göre, hukukun adalet, hukuk güvenliği ve amaca uygunluk olmak üzere üç fonksiyonu bulunmaktadır:⁸

Radbruch, bu üç fonksiyonun eş zamanlı sağlanmasının mümkün olmadığını farkında olarak, ikinci dünya savaşı öncesinde hukuk güvenliğinin tercih edilmesi gerektiği görüşünde iken, ikinci dünya savaşı sonrasında ise herhangi bir kanundan daha önemli hukuk kaidelerinin olduğunu ve bu kaidelerle çelişen bir hukuk normunun geçerli olamayacağı kanaatine varmıştır.

⁶ Kühl / Ozansü, a.g.e, s. 373

⁷ Ökçesiz, Hayrettin, "Hukukçu Eğitiminde Bir Denek Taşı: Radbruch Formülü", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 56, 2005

⁸ Metin, Sevtap/Heper, Altan, Ceza Hukuku Felsefesine Katkı: Radbruch Formülü, İstanbul, 2014, s. 24.

Yasa salt yasa olduğundan uyulmayı hak eden metinler değildir. Yasanın uyulmayı hak edebilmesi için adaletli olması, eşitlikçi olması, hukuki güvenliği sağlaması ve insan haklarını gözetmesi gerekmektedir. Bu hususlara aykırı olan bir kanun özünde adaletsizlik kaynağı haline geldiğinden uygulanması mümkün değildir. Bu tür yasalar hâkimler tarafından direnme hakkına konu edilebilirler. Zaten hâkimler bu hususu kendiliklerinden dikkate almalıdırlar.⁹

Neticede adaletin sağlanması için adaletsizlik doğuran pozitif yasaların uygulanmamasını hukukçunun ödevi olarak görmekte ve uygulanmasını ise hukukçunun trajedisi olarak kabul etmektedir. Radbruch'un bu kuramı; adaletin sağlanmasından öte pozitif hukuk kurallarının dahi uygulanmadığı bir ülkede zaten adaleti sağlama hususunda yetersiz kalan pozitif hukukun uygulanmaması hukuki güvenlik ve amaca uygunluğu da kaldıracağından pozitif yasaların öncelikli olarak uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Pozitif hukuk kurallarının uygulanmasının adaleti sağlama hususunda yeterli olup olmadığı, pozitif hukukun adaleti sağlama hususunda neler yapılması gerektiği tartışılan ülkelerde, maalesef bugün pozitif hukuk kurallarının doğru bir şekilde tezahür edip etmediği konuşulmaktadır. Hukuksuzluğun olduğu adaletin olmadığı, hukuki güvenliğin sağlanamadığı ve işlevini kaybetmiş bir hukuk sisteminin yer aldığı ülkelerde içinde adalet sevgisi taşıyan hukukçuların çoğalması ve bunların cesaretli olması, durmaksızın çalışması gerekmektedir.

1.2 Radbruch Kuramının Faydaları/Zararları

Radbruch kuramı olarak ifade edilen, Alman Federal Mahkemesi ve eyalet mahkemelerinin de kabul ettiği hukuki görüşler, Nazi dönemi Almanya'sında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ile geçmişe yönelik mücadele etme imkânı sağlamıştır.¹⁰

Radbruch kuramı, adaletin olmadığı hukuki güvenliğin zedelendiği, ağır insan hakkı ihlallerinin yaşandığı olağanüstü dönemlerde devreye girerek hukuk aracılığı ile geçmişteki adaletsizliklerle baş etme imkânı sağlamaktadır. Adaletsizliğin ortaya çıktığı dönemler genelde olağanüstü dönemlerdir. Ancak adaletsizlikler günümüzde olduğu gibi sadece olağanüstü dönemlerde ortaya çıkmamakta olağan dönemlerde de olmaktadır. Bu

⁹ Otacı, Cengiz, Hukuka Rağmen Kanun, Hâkimin Direnme Hakkı Ya Da Radbruch Formülünü Hatırlamak, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, S.120, s.571.

¹⁰ Otacı, a.g.m, s.584.

nedenle, Radbruch kuramına başvurulabilmesi için olağanüstü dönemleri beklemenin doğru olmadığı değerlendirilmektedir. Radbruch kuramı, adaletsizliğin olduğu herhangi bir dönemde uygulama alanına sahip olmalıdır. Radbruch kuramı ile geçmişte yaşanmış adaletsizlikleri her zaman giderebilme ve geçmişle hesaplaşabilme imkânına sahip bir hukuk sistemi ile geleceğin inşa edilmesi mümkün hale gelmektedir.

Kuram, insan haklarının her durumda her koşulda uygulanması esasına dayandığı için ağır insan haklarını içeren kanunları ortaya çıkaranların, yetkilerine, zamanaşımına, devlet güvenliğinin zorunlu olmasına, kamuoyuna, siyasi tercihlerine dayanamayacakları gibi bunları uygulayanların da yasaları uygulamakla yükümlü olduklarını, yasaların emredici ve bağlayıcı olduğunu ileri süremeyeceklerini ortaya koymaktadır. Kurama göre, kanunları yapanlar, adalet içeriğinden ve ağır insan hakları ihlalleri içeren kanunları yapmamalı ve bu kanunları uygulayanların da aldıkları kararlardan sorumlu tutulmaları gerektiği açıktır.¹¹

Kuram her ne kadar olağanüstü dönemler için ileri sürülse de, olağanüstü dönemleri ve şartların oluşmasını beklemek hesaplaşılan tarihi yok saymak ve tekrar edilmesini arzulamak anlamına gelecektir.¹²

Radbruch kuramına göre, hukuk, haksızlıkların giderilmesi ve tekrarlanmaması amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, kurama göre, hukukun geriye yürümezlik ilkesine istisna oluşturularak haksızlıkların af ve zamanaşımı yoluyla unutulmasına izin verilmemeli, keza hukuksuzlukları ve adaletsizlikleri cezalandırarak geçmişle hesaplaşma adına akılda tutmayı öngörmektedir.¹³

Bu itibarla, egemenliği elinde tutanların insan haklarına ilişkin bilinçli, yaygın ve sistematik davranışları ile uygulamaları Radbruch formülünün uygulanması için yeterli görülmelidir.¹⁴

Toplumun ve vatandaşlarının, egemen güçlere karşı kazanmış olduğu hakları savunabilmesi için her zaman Radbruch kuramına ihtiyacı olacaktır. Lakin hukuk devleti prensipleri ve insan hakları, istisna denilip askıya alınamaz ve vazgeçilemez uygulanmasından da taviz verilemez.¹⁵

---

¹¹ Otacı, a.g.m, s.584.

¹² Otacı, a.g.m, s.588.

¹³ Otacı, a.g.m, s.588.

¹⁴ Otacı, a.g.m, s.589.

¹⁵ Otacı, a.g.m, s.588.

Ancak aşırı haksızlık ile hukuksuzluğun dayanılmaz noktaya gelmesi ve içeriksel doğruluk her zaman şüpheyle karşılanması gereken unsurlardır. Bu unsurlar, bilginin, objektifliğin konusu olamazlar ve hukuki kesinlik ile şeffaflığı sarsıntıya uğratırlar. Bir zamanlar hukuk olanın, devir değişince hukuk olmaktan çıkması insanları büyük bir şaşkınlığa sürükleyecektir. Bunlar tamamen ahlaki eleştirilerdir. Bu nedenle, Radbruch Formülü, hukukun şeffaflığına ve belirliliğine gölge düşürebilir.¹⁶

2- RADBRUCH KURAMININ YARGI KARARLARINA YANSIMASI

Alman Yüksek Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi birçok kararında Radbruch kuramını esas alarak karar vermiştir

Alman Federal Anayasa Mahkemesi, 1968 yılında başka ülkelere sığınan ve vatandaşlıkları ellerinden alınan Alman vatandaşları ile ilgili olarak, Radbruch formülünü esas alarak karar almıştır. Bu kararda;¹⁷

Nasyonal sosyalist hukuk kaidelerinin hukuk olarak geçerliliği, haksızlığa yol açması ve adaletin temel ilkelerine ters düşmesi halinde reddolunabilir. Böyle bir durumda, hâkimin hukuk normunu uygulaması haksızlık oluşturacağından bu hukuk normunu uygulamaması gerekmektedir.¹⁸

Almanya Vatandaşlık Kanunu'nun adaletsizliği öyle bir tahammül edilemez noktaya ulaşmıştır ki bu yasanın adaletsizlik oluşturan kurallarının başlangıçtan beri yok sayılması gerekmektedir.¹⁹

Adaletin temel ilkelerine açıkça ters düşen ve haksızlık oluşturan bir kanun normu uygulanmakla hukuk haline gelmez.²⁰

¹⁶ Metin, Sevtap/Heper, a.g.e., s.41-42.

¹⁷ Otacı, a.g.m, s.589.

¹⁸ Altan Heper, "Alexy'nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki", HFSA 12. Kitap, İstanbul 2005, s. 67; Ökçesiz s. 170 ; Ökçesiz, Sonbahara s. 43 ; Metin Heper, s. 53; Tepe, s. 171

¹⁹ Altan Heper, "Alexy'nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki", HFSA 12. Kitap, İstanbul 2005, s. 67; Ökçesiz s. 170 ; Ökçesiz, Sonbahara s. 43 ; Metin Heper, s. 53; Tepe, s. 171.

²⁰ Altan Heper, "Alexy'nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki", HFSA 12. Kitap, İstanbul 2005, s. 67; Ökçesiz s. 170 ; Ökçesiz, Sonbahara s. 43 ; Metin Heper, s. 53; Tepe, s. 171.

Federal Mahkeme, hukukun temel prensipleri ile hukuk güvenliği ilkesinin muhafaza altına alınmasını sağlamıştır. Yüksek Mahkeme, adaletsizlik oluşturan bir kanun hükmünün uygulanmasının, açık bir keyfîlik ve acımasızlık olacağını belirtmiştir.²¹

Yasaların hukuk kuralı olma vasfını yitirdiği iddiası, hukukun temel prensiplerine aykırılık oluşturması, adaletsizlik ve haksızlığa yol açmasına dayanmaktadır. Adaletin sağlanması ve haksızlıkların giderilmesi hukukun amacıdır. Bu nedenle, adalet ve hak pozitif hukuk kurallarının üzerinde yer almaktadır. Kısaca adil olmayan ve sürekli haksızlık oluşturan hukuk normları hukuk kuralı haline gelmez.²²

Radbruch kuramı, hududu geçmeye çalışan kişilerin sınır muhafızları tarafından öldürülmesi ve emir veren üst amirlerinin yargılanması davasında da kullanılmıştır. Alman mahkemeleri, kuramın içeriğini, insan hakları açısından yeniden tanımlamışlardır. Bu davada, sanıklar kanunun kendilerine verdiği yetkileri kullandıkları savunmasını yapmışlardır.²³

Buna rağmen, Berlin Eyalet Mahkemesi ve Federal Mahkeme, sanıkların mahkûmiyetlerine karar vermiştir. Bu kararlarda mahkemeler şu gerekçelere dayanmıştır: Fiilin işlendiği zamanda kabul edilmiş olan haklı neden, adaletin temel ilkelerine ve insan haklarına aykırılık oluşturuyorsa daha üst norm olan hukukun temel prensiplerini ihlal ettiğinden dikkate alınmaz.²⁴ Bu aykırılık öyle tahammül edilemez olmalı ki insanlığın bütün ortak değerleri zedelenmiş olmalıdır.

Mahkeme bu yorumdan sonra Radbruch'un "kanunun adalete aykırılığı o denli kabul edilemez olmalıdır ki, kanun artık hukuk olamayacak kadar adaletten uzaklaşmış sayılmalıdır" formülüne yer vermiştir.²⁵

Başka bir gerekçe ise, yargıcın öldürme eyleminin işlendiği sırada geçerli olan yasa ve yasanın kapsamı koşulların saptanmasında fiilin gerçekleştiği ulusun uygulamasındaki yorumla değil, orantılılık ilkesi kapsamında yapılmış, "insan hakları dostu yoruma" dayanmalıdır.²⁶

Ülkemizde Radbruch formülünün uygulanmasına çok fazla yer verilirse de son zamanlarda dolaylı da olsa Anayasa Mahkemesi Kararlarında esas alınmaya başlanmıştır.

²¹ Ökçesiz, Sonbahara s. 44

²² Tepe, s 171 ; Heper, s. 67

²³ Schlink, s. 41 ; Metin-Heper, s.54.

²⁴ Schlink, s. 41 ; Metin-Heper, s.54.

²⁵ Schlink, s. 41 ; Metin-Heper, s.54.

²⁶ Schlink, s. 41 ; Metin-Heper, s.54.

Birçok kararında Radbruch kuramını dolaylı da olsa hatırlatan ifadelere yer vermiştir. Bunlardan bir tanesi 2008 yılında türbanla ilgili olarak vermiş olduğu karardır.

Bu kararda, türban kısıtlamasının önünü açabilecek olan bir Anayasa değişikliğinin, toplumda kişiler arasında ayrımcılık oluşturacağı, din ve vicdan özgürlüğünün laikliğin korunması amacıyla yönelik olarak kısıtlanabileceği, türbanın dini bir simge olarak toplumda baskı unsuru olarak kullanılabilmesi, din ve vicdan özgürlüğünün ayrımsız ve ön koşulsuz sağlanması gerektiği, hukuksal kuralların demokratik toplum yapısına uygun olması, aklın ve bilimin öncülüğünde demokratik taleplerin kabul edilmesi, dini ve din duygularının sömürülmemesi, devletin tüm dinler ve inançlar karşısında tarafsız olması gerektiği gibi gerekçelerle Anayasanın 10'uncu maddesine eklenmesi istenilen fıkranın kamu düzeninin bozulmasına sebep olacağı gerekçesi ile iptaline karar vermiştir.²⁷

3- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak Radbruch, ikinci dünya savaşından önce pozitif hukuk ekolüne bağlı iken, savaş sonrası dönemde pozitif hukuk yanında doğal hukukun koşullara göre uygulanmasından yana bir tavır sergilemiştir. Hukukun, hukuki güvenliği sağlamak yanında adaleti sağlamak gibi bir amacının da olması gerektiğini ileri sürmüştür. Pozitif hukukun üzerinde genel hukuk prensiplerinin olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar pozitif hukuk öncelikli olarak uygulanırsa da, adaletsizlik ve haksızlığın tahammül edilemez noktaya geldiği aşama da artık pozitif hukuk normlarının uygulanmasından vazgeçilmesi gerektiğini söylemektedir. Radbruch'un kuramının, adaletsizlikleri ve haksızlıkları giderme hususunda geçmişle hesaplaşma imkânı sağlaması ve iktidarı elinde bulunduran güçlerin, keyfi davranışlarını önlemek noktasında önemli faydaları bulunmaktadır.

Ancak, Radbruch formülünün uygulanması durumunda, kanunlara göre hareket eden halk ne yapacağını şaşırabilir, ülkede belirsiz ve güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olabilir. Diğer taraftan yasaları uygulamakla sorumlu olan yargı mensuplarının işlerini yapamaz duruma gelmelerine de yol açabilir. Ayrıca, pozitif hukuk yasalarının uygulanmasının, haksızlık ve adaletsizlik oluşturması ve ağır insan hakları ihlallerine yol açmasının tahammül edilemez olmasının ölçüsünün ne olacağı hususunun belirsiz olması bir takım keyfi davranışlara neden olabilir.

²⁷ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081022-15.htm> (08.06.2016)

Radbruch kuramının her ne kadar şüphe ile yaklaşılması gereken noktaları bulunsa da kuramın uygulanması ve geliştirilmesi, çağdaşlaşmanın ve medeniyetin daha ileri seviyelere taşınmasını sağlayacaktır.

Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de Radbruch kuramının uygulanması önemli bir gelişme olarak görülebilir. Özellikle hukuk sistemlerinin gelişmediği yâda hukuk devletinin adaletsiz uygulamalarının bulunduğu ülkelerde kuramın insanlık açısından çok büyük faydaları olacaktır. Kuramın uygulanması, tüm insanlığın ortak değerlerinin korunmasını sağlanacaktır.

Son yıllarda Türk Anayasa Mahkemesinin kararlarında Radbruch kuramının esas alınması Ülkemiz açısından önemli bir gelişmedir. Türk hukuk sisteminde bu tür hukuk felsefesi uygulamalarının yaygınlaşması Türk Hukuk Sistemine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Radbruch formülü, pratik ve teorik önemi nedeniyle hukuk felsefesi, siyaset felsefesi, ceza hukuku hatta anayasa hukuku gibi birbiriyle yakından bağlantılı birçok disiplinin ilgi odağı olmaya devam edecektir. Formül, haksızlıklar, hukuksuzluklar var olduğu sürece, insanlık varlığı sürdürüldükçe tartışılmaya ve geliştirilmeye açıktır.²⁸

---

²⁸ Metin, Sevtap/Heper, a.g.e., s.41-42.

KAYNAKÇA

KÜHL, Kristian; OZANSÜ, Mehmet Cemil, "Radbruch Formülü", İÜHFİM, C. LXX, S: 1,2012.

OTACI, Cengiz, Hukuka Rağmen Kanun, Hâkimin Direnme Hakkı Ya Da Radbruch Formülünü Hatırlamak, Türkiye Barolar Birliğı Dergisi, 2015, S.120.

ÖKÇESİZ, Hayrettin, "Hukukçu Eğitiminde Bir Denek Taşı: Radbruch Formülü", Türkiye Barolar Birliğı Dergisi, Sayı: 56, 2005.

RADBRUCH, Gustav, Hukukta Bilgelik Dolu Sözler, Çev: Vecdi Aral, İstanbul, 2008, s.28; aktaran, Metin Sevtap/Heper, Altan.

SEVTAP, Metin; HEPER, Altan, Ceza Hukuku Felsefesine Katkı: Radbruch Formülü, İstanbul, 2014.

ŞANLI, Denizler, İki Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Eşitlik, Ankara Barosu Dergisi, S.2, Ankara 2009.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081022-15.htm> (08.06.2016)